

AZƏRBAYCANIN REGIONLARINDA MALİYYƏ-İNVESTİSİYA MEXANİZMLƏRİNİN TƏTBİQİNİN MÜASİR ASPEKTLƏRİ

UOT: 332.12:332.146:336
<https://doi.org/10.30546/3006-0346.2024.6.84.076>

ASİF NİFTƏLİYEV
*Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin
doktorantı*

E-mail: asif-niftaliev@mail.ru

Qeyd edək ki, maliyyə-investisiya prosesləri müxtəlif resurs mənbələrindən istifadə etməklə ölkənin təsis qurumları daxilində investisiya vəzifələrinin reallaşdırılmasına müsbət təsir göstərən regional layihələrin şərtləri, əlaqələri, mexanizmləri, alətləri və maliyyələşdirmə mənbələrinin məcmusudur. Maliyyə-investisiya prosesinin xüsusiyyətləri hər bir region üçün fərqlidir və hər bir regionun öz məqsədləri, motivasiya və həvəsləndirici alətləri, resurs potensialı, dövlət maliyyələşdirməsinin müəyyən səviyyəsi vardır. Regionlarda maliyyə-investisiya proseslərinin xüsusiyyətləri onların maliyyə-investisiya mexanizminin təşkili səviyyəsindən asılıdır. Maliyyə-investisiya mexanizmi dedikdə, təsərrüfat subyektlərinin qanuni pul vəsaitlərinin toplanması və investisiya edilməsini təmin edən forma və üsulların məcmusunu başa düşürlər [1, s.62].

Müasir dövrdə Azərbaycanın regionlarında maliyyə-investisiya mexanizminin formalaşmasının xüsusiyyətlərini, fəaliyyətindəki tendensiyaları, investisiya resurslarını və investisiya axınının manevr imkanlarını tətbiqi problemlərini müəyyənləşdirmək zəruridir. Maliyyə resurslarının manevr edilməsi dedikdə, maliyyə-investisiya resurslarının formalaşma üsulları və mənbələrinin dairəsi və onlardan istifadə və yerləşdirmənin konkret istiqamətləri nəzərdə tutulur. Hazırda Azərbaycanın regionlarında maliyyə resurslarına tələbat sürətlə artır, inkişafın davamlılığının təmin edilməsi məqsədilə maliyyə resurslarının və səmərəli maliyyə-investisiya mexanizminin olması daim gündəmdədir. Azərbaycanda iqtisadi inkişafın ağırlıq mərkəzi neft sektorundan qeyri-neft sektoruna keçməyə başlamışdır. Bu, o deməkdir ki, yaxın gələcəkdə milli iqtisadiyyatın davamlı və səmərəli inkişafı qeyri-neft sektorunun inkişafının nə dərəcədə davamlı və səmərəli olacağından, maliyyə resurslarının səfərbər edilməsindən və səmərəli istifadə olunmasından asılı olacaqdır. Qeyri-neft sektorunun və onun inkişaf imkanlarının əsasən Azərbaycanın regionlarında cəmləşdiyini nəzərə alsaq, bu, regionların maliyyə-investisiya

mexanizminin yaxşılaşdırılması, maliyyə resurslarının səmərəli istifadəsi məsələlərinin tədqiqi böyük önəm daşdığına görmək olar [2, s.3].

Regionların maliyyə-investisiya imkanlarının genişlənməsini, yeni iş yerlərinin açılmasını, əmək haqqının artırılmasını təmin edən yüksək iqtisadi artım templəri sosial-iqtisadi problemlərin həlli baxımından əsasdır. Bunun üçün isə maliyyə sabitliyini qorumaq lazımdır ki, buna aşağı inflyasiya templəri və sabit milli valyuta məzənnəsi hesabına nail olmaq olar. Regionun inkişafını idarə etmək üçün maliyyə-investisiya mexanizminin formalaşması onun maliyyə və investisiya alt sistemlərində islahatların aparılması prosesləri ilə müşayiət olunur. Bu, ilk öncə, büdcə prosesində islahatlara gətirib çıxaracaq və burada islahatların son məqsədi iqtisadi siyasətin prioritetlərinə uyğun olaraq dövlət maliyyəsinin daha səmərəli idarə olunması üçün şərait və ilkin şərtlərin yaradılması olmalıdır [3, s.40].

Maliyyə-investisiya proseslərinin səmərəli şəklə reallaşdırılması mexanizmi investisiya bazasının formalaşması yolu ilə daha effektiv nəticə verə bilər. İnvestisiya bazasının formalaşdırılması maliyyə-investisiya resurslarının toplanması və əmanətlərin investisiyaya çevrilməsi ilə yanaşı, onlardan istifadənin səmərəliliyinin artırılması üçün əsasdır. Strateji önəm daşıyan sahələrdə maliyyə-investisiya prosesinin xüsusiyyətləri investisiya göstəricilərinin müsbət dinamikasını və investisiya fəaliyyətinin intensivliyi ilə iqtisadi artım arasında əlaqəni nümayiş etdirir. İnvestisiya fəaliyyətinin hazırkı inkişaf tendensiyaları maliyyə-investisiya mexanizminin mikro, mezo və regional səviyyələr arasındakı əlaqənin tələblərinə uyğun gəlməlidir.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində rəqabət qabiliyyətinin artırılması və yüksək strateji inkişaf templərinin təmin edilməsi əsasən investisiya fəallığının səviyyəsi və region iqtisadiyyatına investisiya dəstəyinin spektri ilə müəyyənləşdirilir. İnvestisiya dəstəyi səmərəli investisiya mexanizmlərinin formalaşdırılması və gələcək fəaliyyətinin təmin edilməsi məqsə-

dilə balanslaşdırılmış investisiya proqramının yara-
dılması, investisiyalaşdırma baxımından zəruri olan
resursların müəyyənləşdirilməsi yolu ilə reallaşdırılır.
İnvestisiya dəstəyi sisteminin inkişafı biznesin geniş-
ləndirilməsi, ölkənin iqtisadi regionalizminin trans-
formasiyası, dövlətin xeyrinə səlahiyyətlərin yenidən
bölüşdürülməsi və resursların ötürülməsi ilə ayrılmaz
şəkildə bağlıdır. İnvestisiya dəstəyinin qeyri-mərkəz-
ləşdirilməsi sahibkarlıq subyektlərinin investisiya
resurslarından istifadədə müstəqilliyini genişləndirir.

İnvestisiyalaşdırma mexanizminin səmərəli şə-
kildə təşkil edilməsi regionların gələcək inkişafının
önəmli amillərindən biri olmaqla, buraya ayrılan
kapitalın, iqtisadi səmərəliliyin artırılmasında və
bütövlükdə ölkə iqtisadiyyatının inkişafında önəmli
rol oynayır. Regionlarda istehsal sahələrinin geniş-
ləndirilməsi, yeni ərazilərin yaradılması və inkişafı,
habelə regional büdcələrin artırılması üçün real
investisiya potensialından səmərəli istifadə zəruri
şərtidir. Regionların investisiya potensialı onların
investisiya resurslarının mövcudluğu və həmin re-
surslardan səmərəli istifadə etmək qabiliyyəti ilə
ölçülür. Odur ki, regionların inkişafında onların
investisiya potensialının tədqiqi iqtisadi resurslarla
təminat səviyyəsini, habelə bu resursların iqtisadi
dövriyyəyə cəlb edilməsinin mövcud vəziyyətini və
həmin resurslardan istifadə imkanlarının artırılması
zərurətini müəyyənləşdirməyə imkan verir [4, s.5].

Qeyd edək ki, ölkə iqtisadiyyatına yönəlik in-
vestisiyaların həcmində son illərdə artım müşahidə
olunub. Onların həcmi ən çox 32080,9 milyon AZN
olmaqla 2023-cü ildə olub ki, bu da 2015-ci ilə görə
59,9%, 2020-ci ilə görə 42,7%, 2021-ci ilə görə
26,7%, 2022-ci ilə görə isə 10,1% çoxdur. 2023-
cü ildə investisiya qoyuluşlarının 17409,7 milyon
AZN-i və ya 54,2%-i daxili, 14671,2 milyon AZN-i
və ya 45,8%-i isə xarici mənbələr hesabına olmuş-
dur. Regionlar üzrə investisiya qoyuluşlarının əsas
hissəsini tikintiyə qoyulan investisiyalar təşkil edir
və həmin investisiyaların əsas hissəsi Bakı şəhərində
cəmləşmişdir. Məsələn, 2022-ci ildə ölkə üzrə əsas
kapitala investisiyalar 17878,1 milyon AZN təşkil
edib ki, bunun 9508,3 milyon AZN-i və ya 53,2%-i,
yəni demək olar ki, yarıdan çoxu Bakı şəhəri üz-
rədir. Bu göstəricilər regionlar üzrə investisiya qo-
yuluşlarının diversifikasiyalaşdırılmasının prioritet
vəzifələrdən biri olduğunu deməyə əsas verir.

Regionların müəssisə və təşkilatların yığmaların-

dan və yerli büdcələrə ayırmalardan, habelə büdcə-
dənkənar fondlardan əldə etdikləri vəsait hesabına
regional investisiya fondlarının formalaşdırılması
zəruri şərtidir. İnvestisiya fəaliyyəti müxtəlif amil-
lər hesabına formalaşdırılır ki, həmin amillərin öy-
rənilməsi önəmli vəzifədir ki, onun həlli idarəetmə
nəzəriyyəsinin inkişafına, regional iqtisadi siyasətin
reallaşdırılması məqsədilə metodoloji yanaşmaların
və tövsiyələrin formalaşdırılmasına kömək edir. Re-
gional strategiyada istehsalın inkişafı üçün maliyyə
mənbələri müəyyənləşdirilərkən əsas diqqət öz
və investorların cəlb etdiyi maliyyə resurslarından
maksimum istifadəyə verilir. İnvestorlar tez geri
qaytarılan investisiya layihələrində daha çox ak-
tivlik nümayiş etdirirlər. Müasir dövrdə investisiya
fəaliyyəti üzrə elə bir mütərəqqi milli strategiya-
nın hazırlanması və reallaşdırılması zərurətə çev-
rilmişdir ki, həmin strategiya hesabına investisiya
aktivliyinin gücləndirilməsinə və bunun əsasında
regionların investisiya əsaslı inkişafına nail olmaq
mümkün olsun. Regional inkişaf üçün investisiya
strategiyasının prioriteti sənaye siyasəti, maliyyə
və sosial infrastruktur sahəsində mütərəqqi struktur
dəyişikliklərinin başlanması və reallaşdırılmasıdır.

İnvestisiyaların cəlb edilməsi üçün əlverişli
mühitin yaradılması üzrə tədbirlər kompleksində
dövlətin maliyyə dəstəyi, o cümlədən vergi güzəşt-
lərinin verilməsi amili vacibdir. İnvestisiyaların re-
gionlara cəlb etmək baxımından maliyyələşdirmə
konsepsiyasının hazırlanması böyük önəm daşıyır.
Region iqtisadiyyatının artım tempini şərtləndirən
amillərdən biri əlverişli investisiya mühitidir. İn-
vestisiya mühiti sahibkarlıq subyektləri tərəfindən
reallaşdırıla bilən investisiyalar və innovasiyalar ilə
bağlı müəyyən bir ərazidə inkişaf edən vəziyyətin
əlverişlilik dərəcəsini əks etdirir [5, s.133].

Dövlət investisiya fəaliyyətinə aşağıdakı metod
və vasitələrdən istifadə etməklə təsir göstərə bilər:
kredit, maliyyə və vergi siyasəti; istehsalın yeni-
dən qurulmasına və texniki cəhətdən yenidən təc-
hiz edilməsinə sərmayə qoyan müəssisələrə vergi
güzəştlərinin verilməsi; amortizasiya siyasəti; xarici
investisiya cəlb ediciliyi baxımından əlverişli şərait
yaradılması; elmi-texniki siyasət və s. Təcrübədə re-
gionlarda investisiya fəaliyyətinin inkişafına dəstək
göstərməklə əlverişli şəraitin yaradılması dövlət
tərəfindən regional sosial-iqtisadi inkişafın idarə
edilməsi funksiyalarının reallaşdırılması yolu ilə

həyata keçirilir [6, s.67]. Qanunvericilik şərtlərinə uyğun olaraq investisiya fəaliyyətinin inkişafı baxımından əlverişli şəraitin yaradılması üzrə tədbirlərin reallaşdırılması müxtəlif növ həvəsləndirmə alətlərindən istifadəyə əsaslanır, məsələn: fiskal siyasətin daha da təkmilləşdirilməsi, xüsusi vergi rejimlərinin tətbiqi; dövlət dəstəyi tədbirlərinin reallaşdırılmasına imkan verən maliyyə institutlarının inkişafı; investisiya fəaliyyətinin reallaşdırılması baxımından başa düşülən və şəffaf qaydaların birləşdirilməsi, xüsusi hüquqi rejimlərin tətbiqi və s. Müəyyən bir regionda hər bir investisiya layihəsi üçün regionun və bütövlükdə ölkənin işgüzar fəaliyyətinə təsir göstərən mürəkkəb səbəb-nəticə əlaqələri sistemi yaranır. Bunu nəzərə alaraq, maliyyə-investisiya prosesinin reallaşdırılması zamanı yerinə yetirilən rol və funksiyaların bölüşdürülməsi vacibdir. Dövlət, ümumi rəhbərliyi həyata keçirməli və münasibətlərin tarazlığına və regionların və ölkədə iqtisadi artımın davamlılığına kömək edəcək investisiya siyasətinin inkişafına nəzarət etməlidir. Prosesin bütün iştirakçılarının maraqlarına uyğun regional investisiya siyasətinin reallaşdırılması mexanizminin formalaşdırılması kifayət qədər problemlidir.

Regional investisiya siyasətinin effektivliyi onun inkişaf dərəcəsi və müəyyən prinsiplərə riayət etməklə reallaşdırılmasının keyfiyyətindən asılıdır (Cədvəl 1).

Cədvəl 1.
Regional investisiya siyasətinin formalaşdırılması zamanı nəzərə alınmalı əsas prinsipləri

s/s	Prinsiplər	Məqsədlər
1	Sinergetik effektivliyin məqsədliyi	İnvestisiya səviyyəsinin artırılması və ərazi subyektləri arasında sosial-iqtisadi fərqlərin azaldılması.
2	Subyekt və elementlər üzrə struktur tarazlığı	Regionların inteqrasiya olunmuş istehsal, ticarət, xidmət və infrastruktur inkişafı səviyyəsinin, subyektlərin sosial-iqtisadi müstəqillik dərəcəsinin və ölkənin geosiyasi maraqlarının, suverenliyinin və təhlükəsizliyinin qorunması səviyyəsinin artırılması.
3	Hərəkətlərin və əlaqələrin məqsədyönlülüyü	Ərazi infrastrukturunun formalaşma dinamikası, hakimiyyətə inamın artması, əhəlinin loyallığı və məmnunluğu.
4	İnnovasiya-investisiya proseslərinin milli önəmliyi	Regionların və bütövlükdə ölkənin həyat səviyyəsini və keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq üçün istehsal, maliyyə, sosial və ekoloji obyektlərin yaradılması.
5	Biznes mədəniyyəti və etikası, investorlarla dostluq münasibətləri, dinamik ünsiyyət	Regionlara xas olan sosial-iqtisadi problemlərin həlli üçün maraq və imkanlar nəzərə alınmaqla, ərazi planlaşdırılması, modelləşdirilməsi və iri biznesin yerləşdirilməsi əsasında münasibətlərin inkişafı.
6	İctimai və şəxsi maraqların balanslaşdırılması	Yaradıcı və innovativ fəaliyyət vasitəsilə regionun investisiya cəlbediciliyinin artırılması.
7	İnformasiya açıqlığı	Resursların regionlar arasında yenidən bölüşdürülməsi.
8	Regionda investisiya proseslərinə əsaslız inzibati müdaxilələrin aradan qaldırılması	Məşğulluğun artırılması, kiçik və orta biznesin inkişafı, əhəlinin yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşdırılması üçün müxtəlif fəaliyyət növlərinin stimullaşdırılması

Mənbə: müəllif yanaşması

İnvestisiya fəaliyyətinə, habelə dövlət məqsədli proqram və layihələrin icrasına nəzarət prosedurlarının təkmilləşdirilməsinə obyektiv ehtiyac yaranıb. Habelə, belə idarəetmə fəaliyyətinin əsas elementi onların regionun sosial-iqtisadi vəziyyətinə birbaşa təsirinin olmasıdır.

Dövlət tərəfindən regionlarda investisiya sferasının inkişafına yönəlmiş səmərəli hüquqi tənzimləmə sistemi formalaşdırılmalı, belə bir sistem bir-biri ilə əlaqəli tədbirlər kompleksini əhatə etməlidir ki, bunlara aid edilə bilər:

1. İnvestisiya sahəsində qanunvericiliyin və bununla bağlı normativ aktların idarəetmənin bütün səviyyələrində davamlılığı və ardıcılığı nəzərə alınmaqla strukturlaşdırılması.

2. Bazar institutlarının rolunun və investisiya sahəsinin inkişafında onların fəal iştirakına şəraitin yaradılmasına yönəlmiş inzibati-iqtisadi alətlər sisteminin tətbiqi.

3. Biznes strukturları üçün inkişafın stimullaşdırılması və yeni gəlir mənbələrinin axtarışı.

4. İqtisadiyyatın real sektoruna özəl kapitalın cəlb edilməsinə, investorların regionlara marağının artmasına və riskləri azaldılmasına imkan verəcək investisiyaların sığortalanması və qorunması məqsədilə dövlət zəmanətləri sisteminin formalaşdırılması.

5. Maliyyə resurslarını kapital tutumlu sahələrdən investisiya tutumlu sahələrə cəlb etməyə, onların sızmasına yol verməməyə qadir olan mexanizmin yaradılması.

6. Müasir innovativ və yüksək texnologiyalı sənaye sahələrinin inkişafı baxımından şərait və imkanların yaradılması.

7. Dövlətin iştirakı ilə investisiya layihələrinin reallaşdırılmasının daimi monitorinqi və auditinin aparılması, büdcə investisiyalaşdırılmasının ən səmərəli yollarının axtarışı, habelə investisiya fəaliyyətinə dövlət dəstəyinin ünvanlılığının təmin edilməsi.

YEKUN

Beləliklə, bu və ya digər tədbirlərin reallaşdırılması xeyli dərəcədə regionun investisiya siyasətinin səviyyəsindən asılıdır. Odur ki, regionların investisiya siyasətinin effektivliyi yüksəldilməlidir. Regionların investisiya siyasətinin effektivliyi onların

maliyyə-investisiya mexanizminin formalaşmasının səmərəliliyinə birbaşa təsir göstərir. Regionların maliyyə-investisiya mexanizminin səmərəli işləməsi üçün təkmlil Milli İnvestisiya Proqramının və birbaşa investisiyaların cəlb edilməsi üzrə Milli Proqramın hazırlanması və reallaşdırılması tələb olunur ki, bu, bir sıra şərtlərin yerinə yetirilməsini təmin edə bilər:

- ✓ regionların sənayesinin strukturunun diversifikasiyalaşdırılması layihələrinə xarici investisiyaların cəlb edilməsi;
- ✓ regionların sənaye potensialının texniki cəhətdən yenidən təchiz edilməsi layihələrində daxili investisiya resurslarının həcmindən artırılması;
- ✓ investisiya resurslarından məqsədyönlü və səmərəli şəkildə istifadə;
- ✓ region sənayesinin rəqabət qabiliyyətini müəyyənləşdirən əlaqəli sahələrin inkişafı;
- ✓ sənayenin ixrac imkanlarından maksimum istifadə üçün şərait yaradılması.

Bu proqramların mərkəzi komponenti regionun innovativ rəqabət qabiliyyətinin artırılması üzrə tədbirlərin hazırlanmasıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, proqram məqsədli iqtisadi siyasət, müvafiq investisiya proqramlarının köməyiylə maliyyə resurslarının cəlb edilməsinə əlverişli ilkin şərtlər, eləcə də yüksək ixtisaslı mütəxəssislər olmadıqda regional iqtisadi sistemin tənzimlənməsi səmərəli ola bilməz və s.

Açar sözlər: *Azərbaycan, regionlar, maliyyə, investisiya, regionların maliyyə problemi, regionların investisiya mexanizmləri, regionların investisiya cəlb edilməsi.*

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Продан, В.В. Сущность финансово-инвестиционного механизма / В.В. Продан // *Российский академический журнал*. – 2014. – Т. 27, № 1, – с. 61-63.
2. Quliyeva, A.E. *Azərbaycan Respublikasının regional inkişaf proqramlarının maliyyə-kredit təminatı və onun səmərəliliyinin yüksəldilməsi problemləri. İqtisad üzrə elmlər doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dis. avtoreferatı.* – Bakı, 2018. – 49 s.
3. Юсупова, Г.А. *Инвестиционно-финансовый механизм управления развитием региона в рам-*

ках реформирования бюджетного процесса / Г.А. Юсупова // Вестник Кыргызско-Российского Славянского университета. – 2018. – Т. 18, № 3, – с. 40-45.

4. Kərimova, T.İ. *İqtisadiyyatın investisiya potensialından effektiv istifadə problemləri. Elmlər doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dis. avtoreferatı.* – Bakı, 2022. – 60 s.

5. Абзалбек, Г.А. *Финансирование инвестиционных программ развития регионов / Г.А. Абзалбек // Труды университета*. – 2020. № 1(78), – с. 130-134.

6. Арсланов, Ш.Д. *Социально-экономическое развитие региона: инвестиционный фактор / Ш.Д. Арсланов // Региональные проблемы преобразования экономики*. – 2020. № 7(117), – с. 66-72.

АСИФ НИФТАЛИЕВ

*Докторант Азербайджанского
Университета Кооперации,
E-mail: asif-niftaliev@mail.ru*

СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ МЕХАНИЗМОВ ФИНАНСОВЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В РЕГИОНАХ АЗЕРБАЙДЖАНА

В статье рассматриваются современные аспекты применения финансово-инвестиционных механизмов в регионах Азербайджана. Рассмотрены проблемы развития регионов и механизмы ускорения социально-экономического развития. Проанализирована роль финансово-инвестиционных механизмов в эффективном использовании ресурсного потенциала региона. Затронуты вопросы планирования финансовых ресурсов и финансового обеспечения проектов развития региона. Отмечено важности улучшения инвестиционной среды региона в целях привлечения более активных инвестиций в регионы. Определены основные принципы формирования региональной инвестиционной политики. Приведены основные элементы эффективной системы правового регулирования, направленной на развитие инвестиционной сферы в регионах. Подготовлены рекомендации и внесены предложения по применению финансово-инвестиционных механизмов в регионах страны.

Ключевые слова: *Азербайджан, регионы, финансы, инвестиции, финансовые проблемы регионов, инвестиционные механизмы регионов, инвестиционная привлекательность регионов.*

ASIF NIFTALIYEV
*Doctoral student of Azerbaijan
Cooperation University,
E-mail: asif-niftaliyev@mail.ru*

MODERN ASPECTS OF IMPLEMENTATION OF FINANCIAL INVESTMENT MECHANIS- MS IN THE REGIONS OF AZERBAIJAN

The article discusses modern aspects of the application of financial and investment mechanisms in the regions of Azerbaijan. The problems of regional development were explained and mechanisms for accelerating socio-economic development were considered. The role of financial and investment mechanisms in the effective use of the region's resource potential is analyzed. Issues of planning financial resources and financial support for regional development projects are touched upon. The importance of improving the investment environment of the region in order to attract more active domestic and foreign investment in the regions was stated. The basic principles for the formation of regional investment policy have been determined. The main elements of an effective legal regulation system aimed at developing the investment sphere in the regions are presented. Taking into account new tasks, recommendations were prepared for the use of financial and investment mechanisms in the regions of the country and proposals were made.

Key words: *Azerbaijan, regions, finance, investments, financial problems of the regions, investment mechanisms of the regions, investment attractiveness of the regions.*